

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Novæ Observationes Et Additiones Ad A. R. P. D. Bartholomæi Gavanti Congreg. Cleric. Regul. S. Pauli ac Sac. Rit. Congregat. Consultoris Commentaria In Rubricas Missalis Et Breviarii Romani

Adjectis Summorum Pontificum & Sac. Rit. Congreg. Decretis usque ad
præsens emanatis

Complectens omnia Gavanti Commentaria in Rubricas Breviarii - Cum
Indicibus Decretorum, Rerum atque Verborum notabilium

Merati, Gaetano Maria

Augustæ Vindellicorum, 1740

VD18 10783695-002

De Initio Horarum. IV.

urn:nbn:de:hbz:466:1-39775

nes omnes, hos libros adversus Eutychen, factum esse Vigilii Tapsensis, Episcopi in Africa, ut demonstravit eruditissimus Chiffletius in nova horum operum editione, quam adornavit Anno 1664.

III. Gavant. pag. 50. col. 1. n. 3. -- *Et dicitur secretò &c.*) Oratio Dominica, atque Symbolum in Missa alta voce adhuc pronunciantur, & canuntur, atque veluti pars Liturgiæ habentur. *Pater* clara voce à Monachis ad Laudes, & Vesperarum finem recitatur, Symbolum S. Athanasii, ut liquet ex

Rubrica superiori, singulis Dominicis canitur tanquam publici Officii pars. Igitur ut vetustatis aliqua ratio haberetur, atque à veteri Officio distinguerentur, cum hæc novitiæ *Pater*, & *Credo* repetitiones invecere, statutum fuit, ut secretò pronunciantur; hæc ponderat Grancolas *lib. supracit. cap. 25.* Cur autem in medio ad preces partim clara voce, partim secretò, & non totum clara voce, sicut in Missa, dicatur Symbolum, reddit rationem ex Divo Thoma Gavantus *hic num. 4.*

Novæ Observationes, & Additiones ad Gavanti

Cap. IV. De Initio Horarum.

I. Gavant. pag. 50. col. 1. n. 1. -- *De Matutini principio prædicto meminit Amalarius &c.*) A longo tempore Romana Ecclesia officio suo inseruit preces illas: *Domine, labia, & Deus in Adjutorium*, quia Amalarius à Gavanto citatus earundem mentionem facit. Primus autem, qui pro singulis Horis hanc Psalmi Orationem *Deus in Adjutorium meum* adhibuit, fuit S. Benedictus, atque ab eo hunc Ritum Romana Ecclesia accepit, sed cum hoc discrimine, quod S. Benedictus ad Matutinum recitabat *Deus in Adjutorium* ante *Domine, labia mea*, Romæ verò à *Domine, labia mea aperies*, incipitur Divinum Officium. Magistri Regula *cap. 44.* initium pariter facit à *Domine, labia &c.* & reliqua *Versus aperitionis* appellantur, & præscribit, Abbatem hunc Versiculum canere debere, quia ipse Officium incipere debet: *oportet in Nocturnis ab Abbate dici Versum aperitionis Domine, labia mea.* Animadvertit etiam, quod, dum Versiculus ille profertur, ori Crucis signum imprimendum sit, quod modò nos facimus solo pollice manus dextræ. Diximus, Orationem *Deus in Adjutorium* in Officio Divino à S. Benedicto primum invecere fuisse, qui hoc fecit ad antiquorum Monachorum exemplum, quorum meminit Cassianus *collat. 2.*

ubi ait: Abbatem Paphnutium præcepisse Monachis suis, ut in omnibus vitæ suæ actibus hanc Psalmi precatiunculam adhiberent. Prædictum Ritum præscripsit etiam Concilium Aquisgranense Anno 816. his verbis: *Nocturnis Horis cum ad opus divinum surrexerit Clericus, primum signum sibi S. Crucis imponat per invocationem S. Trinitatis, deinde dicat Versum, Domine, labia mea aperies, & os meum annuntiabit laudem tuam. Deus in Adjutorium meum . . . . . totum cum Gloria Patri . . . . . & ad Oratorium festinet, dicendo Psalmum, Ad te levavi Animam.* Ex hac tamen dispositione dicti Concilii evincitur, antedictas preces adhuc ad Officium non pertinere, cum absolvi deberent à Clericis, antequàm in Chorum pervenirent. Idem Ritus laudatur etiam in Regula Chrodogangi, ex qua etiam eruitur, quod adhuc hæc preces pars Officii minimè erant, sicut modò non sunt apud nos in Officio Defunctorum, & tribus ante Pascha diebus, sacraque Epiphaniæ die.

Psalmus *Deus in Adjutorium*, ut colligitur ex allegato Concilio Aquisgranensi, antiquitus totus recitabatur, postea verò primus tantum Versiculus cum *Gloria Patri, & Amen* servatus est.

II. Gavant. pag. 50. col. 2. n. 3. -- *Sub noctem dicimus aptus Convertite nos Deus &c.* Optime innuit Gavantus hoc loco, quod principio totius Officii præponitur *Domine, labia &c.* Subjungens, quod sub noctem, & ad Completorium dicimus aptius *Convertite nos Deus &c.* Solent enim per diem rerum labentium curæ, & variarum imaginum confusa phantasmata orantium mentes distrahere; & idcirco initio Completorii, quod sub noctem decantamus, opportunè dicitur Versiculus ille: *Convertite nos Deus salutaris noster &c.* Hunc tamen ante Completorium omittunt Monachi Cistercienses, qui Regulam S. Benedicti exactè observant, quia idem S. Patriarcha talem Versiculum in sua Regula non præscribit, sed solum jubet, quod semper diurnis horis dicatur Versus: *Deus, in Adjutorium meum intende.*

Dum autem promuntur illa verba ab Hebdomadario ad singulas Horas Canonicas, & ipse, & alii Choro interessentes formant sibi signum Crucis, de quo quaritur ab Autoribus, qua ratione hoc signum exprimi debeat, & manu formari. Aliqui illud tribus digitis dextræ manûs efformant sub invocatione Sanctissimæ Trinitatis, alii verò duobus, ad duas Christi naturas & voluntates contra Monophysitas, & Monothelitas indicandas. Alii autem signant se à Superiori in inferiùs descendendo, & à dextra transeunt ad sinistram, quia Christus de Cælo descendit in terram, & à Judæis transivit ad Gentes. Usus tamen communis Occidentalis Ecclesiæ est, ut dextra manu extensa Crucis expressio à fronte ad pectus, & à sinistro ad dextrum humerum ducatur. De hoc Crucis signo diffusissimè scribunt Jonas, Episcopus Aurelianensis, & Duncalus adversus Claudium Iconoclastam, Episcopum Taurinensem, itemque Chrysoströmus *Homil. 55. in Mattheum.* Scripserunt quoque piè, & eruditè de Cruce Justus Liphus, & Jacobus Gretlerus; de Crucis verò veneratione antiquos Canones refert Antonius

Gavant. Rubr. Brev.

Augustinus, & de hac re plura etiam tradit Baronius in Annalibus, & Jacobus Bossius in Cruce Triumphante. Novissimè verò doctissimam elucubravit Dissertationem D. Rupertus Sala, Abbas Cisterciensis, prelo dandam cum operibus Card. Bonæ ab ipso illustratis. De cultu & veneratione Crucis præclarum etiam opus edidit S. Franciscus Salesius, cui titulus est, *Vexillum Crucis.*

III. Gavant. pag. 50. col. 2. n. 4. -- *Prosequimur cum Gloria Patri, & Filio &c.* Prædicta precatio *Deus in Adjutorium,* quæ omnibus Horis Canonicis præmittitur, terminatur cum *Gloria Patri &c.* Hoc autem relationem habet ad Psalmum illum, qui totus olim, ut diximus, decantabatur, & ad cujus finem, sicut ad aliorum Psalmorum terminum, *Gloria Patri* dici solebat. Difficile tamen est, posse tempus assignari, quo facta est hujus Ritus prima institutio propter varias, & oppositas Scriptorum, qui de hac re disseruerunt, sententias. Walfridus Strabo *cap. 5. de Rebus Ecclesiasticis* asserit, Damasum Papam hunc morem in Occidentem invexisse ad Orientalium imitationem, id suadente S. Hieronymo. Walfridi sententiæ nonnulli adherent, sed omnes decipiuntur ob Epistolam Hieronymi ad Damasum, quæ habetur primo Tomo Conciliorum in Rebus Damasi, in qua hæc leguntur. *Preccatur ergo Client tuus, ut vox ista psallentium in Sede tua Romana diu noctuque canatur, & in fine Psalmi cujuslibet, sive Matutinis, sive Vespertinis Horis conjungi præcipiat Apostolatus tui Ordo Gloria Patri, & Filio, & Spiritui Sancto, & quæ sequuntur.* Decipiuntur, inquam, ob dictam Epistolam, quia in Calce ejusdem, in Concilio Colonia editis ex Baronio notatum est, quod ab eruditissimis Hieronymi res accuratius expendentibus, ea tanquam adulterina, ac plane commenticia exploditur. Rursus quoniam in Epistola prædicta asseritur, dicendum esse *Gloria Patri &c.* quemadmodum in Concilio Nicæno statutum fuerat, atque in Oriente

T

ser-

servabatur, hæc pariter narratio supposititiam omnino reddit citatam Epistolam, nullibi enim Canon iste Nicæni Concilii in veteribus monumentis occurrit, neque Scriptor quispian reperitur, qui Ritus illius mentionem faciat: quod verò morem Ecclesiarum Orientalium attinet, Cassianus, qui non multò post S. Hieronymum floruit, lib. 2. *Institut. cap. 8.* ait - Illud etiam, quod in hac Provincia videmus, ut uno cantante in clausula Psalmi omnes adstantes concinant eum clamore *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui Sancto*, nusquam per Orientem audivimus; sed cum omnium silentio, ab eo, qui cantat, finito Psalmo Orationem succedere: hac verò glorificatione Trinitatis tantummodo solere Antiphonam terminari - Ex quibus Cassiani verbis, ut optimè arguit Cardinalis Bona *loc. cit. §. 6.* quis non videt, nullam fidem prædictæ Epistolæ esse adhibendam; si enim Cassianus, sagacissimus Sacrorum Rituum observator, nusquam audivit *Gloriam* post Psalmos in Oriente cantari, quomodo potuit Hieronymus, qui ante Cassianum quinquaginta annis illa scripsisse dicitur, ulum, qui non erat in Oriente, in Occidentem transferre?

Quis autem fuerit prædicti Hymni glorificationis Auctor, ambigitur ex Cardinali Bona, qui de *Divina Psalmodia cap. 16 §. 6.* ait, certissimum esse, quòd Hymnus glorificationis ab Apostolis compositus, à Patribus Nicænis auctus, ab Universa Ecclesia receptus, omni reverentia debet cantari. Manavit ergo ad nos Apostolica Traditione, atque adeò errarunt illi, qui innixi auctoritatibus Theodoretii lib. 2. *Historie Eccl. l. c. 24.* Sozomeni lib. 1. c. 9. *Histor. Tripartitæ lib. 4. c. 35.* & Nicephori lib. 9. c. 24. Flavianum, Monachum Antiochenum, hujus Hymni faciunt Auctorem. Cum enim Catholici imperante Constantio, Patrem cum Filio pari gloria celebrarent; & Ariani ambiguis locutionibus Filium Patre inferiorem ostendere conarentur; Flavianus, scripserunt isti, co-

acta Monachorum Caterva, primus omnium clara voce cantavit *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui Sancto*. Sed hunc Hymnum Flavianò antiquiorem evincunt Sanctus Athanasius in lib. de *Virginitate*, & S. Basilus in lib. de *Spiritu Sancto cap. 7.* ubi ait: *Quapropter glorificationis Hymnum Patri simul cum Filio offerimus; sed nonne hoc nobis sufficit, quòd hæc Patrum sit Traditio?* Idem docet *cap. 17. & 29.* ubi agit de Traditionibus Apostolicis. Ejusdem quoque Hymni fit mentio in vita S. Eugeniæ, quæ sub Commodò Imperatore floruit, in qua vita hæc habentur - & Angeli transeuntes Hymnum Deo dicebant: hoc solum intelligebatur, quòd nomen Jesu Christi, & Spiritus Sancti in ipsis laudibus resonabat: *Gloria, & honor Patri, & Filio, & Spiritui Sancto, & nunc, & semper, & in secula seculorum, Amen.* - Quod igitur tradit Wulfridus in lib. de *Reb. Eccl. ap. 25.* ubi asserit, à Magno Nicæno Concilio prædictum Hymnum compositum fuisse, intelligendum est de sola illa appendice *Sicut erat &c.* quam revera in eo Concilio additam fuisse asseverat Card. Bona *loc. cit.* idque fuisse factum ad obstruendum Sacrilegum os Ariatorum iniqua loquentium, & asserentium, fuisse tempus, cum Filius non erat cum Patre. Confirmat suam asseritionem Eminentissimus Auctor Testimonio Concilii Vasensis I. in Gallia paulò post Concilium Nicænum tempore Constantii Imperatoris sub Julio Papa celebrati, licet ejus Canones existant cum Vasionensi II. sub Leone Magno, hac sanctione edita - Quia non solum in Sede Apostolica, sed etiam per totum Orientem, & totam Africanam, vel Italianam, propter hæreticorum astutiam, qua Dei filium non semper cum Patre fuisse, sed à tempore fuisse, blasphemant. In omnibus clausulis post *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui Sancto, Sicut erat in principio, & nunc, & semper, & in secula seculorum, Amen*, dicitur: etiam nos in Universis Ecclesiis nostris hoc ita dicendum decernimus - Prædicta tamen

verba totum Orientem addita esse, existimat Menardus, cum nusquam reperiatur, apud Græcos, *Sicut erat in principio*, fuisse in usu. Walfridus quoque *cap. 25.* testatur, Græcos non dicere, *Sicut erat in principio*, sed hoc modo - - *& nunc, & semper, & in secula seculorum, Amen.* - Rursus etiam in vita S. Eugenii, & in Liturgia S. Johannis Chrysostomi, & apud Joannem Moscum in Prato Spirituali *cap. 119.* hæc sola clausula habetur - - *nunc, & semper, & in secula seculorum, Amen.* - immò quidam etiam hæc tantum verba promebant - - *in secula seculorum, Amen.* - ut videre est in Concilio Toletano 4.

Ceterum modus exprimendi etiam primam hujus Hymni partem varius fuit, & multiplex, primò *Gloria Patri, & Filio, & Spiritu Sancto*, secundo ex Sancto Basilio *lib. de Spiritu Sancto cap. 27.* *Gloria Patri, & Filio, & cum Sancto Spiritu*; tertio *Gloria, & honor Patri, & Filio, & Spiritui Sancto*, ita legitur in vita S. Eugenii supracitata, & ita decernitur in Concilio Toletano 4. supra allegato; quartò Ariani his verbis ad suæ hæreseos patrocinium abutentes ita dicebant: *Gloria Patri per Filium in Spiritu Sancto*, ut colligitur ex Theodoro *lib. 1. Histor. Eccles. cap. 24.* ubi refert, quòd Leonius, Patriarcha Antiochenus, ut dissimularet hæresim, cum esset in synaxi, hæc ejusdem Hymni verba - - *Gloria Patri per Filium in Spiritu Sancto* submitse promebat; reliqua verò *in secula seculorum* clarè, & distinctè. Quintò Vigilius Papa *Epist. 1.* reprehendit errorem quorundam, qui subducta una conjunctiva syllaba, perfectum Sanctissimæ Trinitatis vocabulum minuere conabantur dicentes: *Gloria Patri, & Filio spiritui Sancto.*

Antiquissimus fuit Ecclesiæ mos decantandi in templo ad finem diei *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui Sancto*, quam glorificationem Græci Doxologiam minorem appellarunt, ad differentiam Hymni Angelici *Glo-*

ria in excelsis Deo, quem Doxologiam majorem dixerunt; verbum enim Græcum *Doxa*, latine *Gloria* redditur. Postquam autem Ariana Pests grassari cœpit, Ecclesia Catholica diligentius prædictum Ritum dicendi *Gloria Patri &c.* servavit.

Additum fuit verbum *Amen* in fine dictæ glorificationis, ad significandum Ecclesiæ desiderium, ut *Gloria* scilicet à se Trinitati data, eam re ipsa glorificet; verbum enim *Amen* Hebræum est, quod significat, *ita est, vel ita sit*, estque comprobatio eorum, quæ dicta sunt, atque ut expleantur, desiderium. In hoc Christiana Ecclesia imitata est morem Judæorum, qui Sacerdoti precanti respondebant *Amen*, ut legere est Deuteronomii *cap. 27.* Tobie *cap. 9.* Qua voce significabat Populus, se probare, & rata habere, quæ à Sacerdote dicta erant; hinc nos hæc voce utimur etiam ad finem Collectarum, & Orationum. Cetera ad hanc vocem spectantia tradit Græcolas *loc. cit. cap. 26.*

IV. Gavant. pag. 50. col. 2. n. 5. - - *Completur Initium Horarum per Alleluja &c.* Verbum *Alleluja*, quo initium Horarum Completur, Hebraicum profectò est, non verò Græcum, ut docuit Durantus *lib. 2. de Rit. Eccles. cap. 20.* Rursus falsum est, prædictum verbum non esse vocem alienius linguæ, ut tradidit Anselmus, Cantuariensis Episcopus in *cap. 9. Apoc.* si tamen ipse ejus operis Auctor est. Hebraicum igitur est prædictum verbum *Alleluja*, cujus vocis legitimus sensus nihil aliud est, nisi *Laudate Deum cum júbilo, letitia, & Cantu.* *Alleluja* enim non est una simplex dictio, sed è duobus vocabulis composita, nempe *Hallelu,* & *Jah.* *Hallelu* idem est ac *Laudate, vo em exollite cum letitia.* *Jah* verò unum est ex nominibus Dei. Cetera, quæ spectant ad hujus nominis explicationem, & interpretationem, vide apud Card. Bona *cit. cap. 8. 7.* ubi suo more eruditissimè tractat non solum de hujus nominis interpretatione, sed etiam de ejusdem Antiquo Ritum in Ecclesia

clesia Judaica, tum etiam in Ecclesia Christiana.

V. Gavant pag. 50. col. 2. n. 6. -- *Ut do. et S. Gregorius lib. 7. Epist. 63. &c.* Quod in allegata Epistola scribit Gregorius Magnus, nimirum Damasum Papam ex Beati Hieronymi traditione accepisse, ut ad imitationem Hierosolymitanæ Ecclesiæ, Romæ etiam cantaretur *Alleluja*, id cautè intelligendum est, ut optimè adnotat Gavantus ipse, nec non Cardinalis Bona *loc. cit.* non enim eo tempore in Ecclesia Romana cantari cœpit *Alleluja*, sed cum tempore tantum Paschali concineretur, Damasi tempore statutum est, ut prædicta vox etiam extra tempus Paschale adhiberetur. Porro vivente Damaso adeo frequentabatur prædicta vox *Alleluja*, ut in funere quoque Defunctorum diceretur, idque colligitur ex *Epist. 30.* Divi Hieronymi, in qua narrat, quod, dum agebantur exequia Fabiolæ, templa resonabant hujus vocis cantu. In Sacris item Defunctorum Liturgiis ab Hispanis dicebatur *Alleluja*, ut legitur in Missali Gotthico, sive Mozarabico,

& in Ecclesia Gallicana eandem Ritum servatum fuisse, ostendunt Acta S. Radegundis apud Baronium *anno 590. num. 39.*

Hac voce sæpè utitur Ecclesia in suis officiis post Antiphonas, Responsoria, & Versiculos, præcipuè Paschali tempore; omitti tamen solebat etiam antiquitus à Septuagesima usque ad Pascha, quia tale tempus tristiæ est, atque luctus.

Observandum superest, quod utrumque verbum, nimirum *Alleluja*, & *Amen*, Ecclesiæ sermone adeo consecratum est, ut neque Græci, neque Latini, aliæve Nationes linguis suis interpretari ausæ fuerint, quinimò Apostoli ipsi in scriptis suis eadem retinuerant, neque in aliud idioma transstulerunt, seu interpretati sunt, ut eadem ratione loqueremur in Terris, quibus Sancti gloriam Dei laudant in Cælis. Divus enim Isidorus libro 6. cap. 19. ait: *Amen. & Alleluja sacrosancta sunt, ut etiam Johannes refert, audisse caelestes exercitus dicentium Amen, & Alleluja, ac per hoc sic in terris oportet utraque dici, sicut in Cælo resonant.*

De Invitatorio, XIX.

RUBRICA.

- 1 **I**nvitatorium semper dicitur in omni Officio ad Matutinum cum Psalmo *Venite, exultemus*, ordine in principio Psalterii descripto; sed variatur pro Officii qualitate, ut in Psalterio & Proprio de Tempore, ac in Proprio & Communi Sanctorum.
- 2 Non dicitur in die Epiphania, nec in triduo ante Pascha, ut suis locis notatur: nec in Officio Defunctorum per annum, excepto die Commemorationis omnium fidelium Defunctorum, ac in die obitus seu depositionis Defuncti, & quandocumque dicuntur tres Nocturni.

Novæ Observationes & Additiones ad Gavanti

Cap. V. De Invitatorio.

I. Gavant. pag. 51. col. 1. n. 1. -- *Con- vocat omnes degentes undique &c.* Invitatorium dicitur signum illud, quo Ecclesia Filios suos ad Officium vocat, & reipsâ Psal- mus *Venite* est quædam invitatio. In Officio Mozarabico S. Isidori Invitatorium vocatur *Jonus*, quasi Tuba esset excitans homines ad Deum laudandum. In Regula verò Monacho-